

ეკონომიკის კვლევის ზოგიერთი თანამედროვე მიმართულების შესახებ

გია კვაშილავა
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

შრომში წარმოდგენილია ეკონომიკის როგორც სისტემის კვლევის სხვადასხვა მიმართულება სპეციალური ლიტერატურის მიხედვით.

ავტორი ქვემოთ განსაზღვრავს სტატიკური და დინამიკური ეკონომიკის, შედარებითი ეკონომიკის, მათემატიკური ეკონომიკის, ისტორიული ეკონომიკის, ეკონომიკური პალეონტოლოგიისა და წინარე-ისტორიული (ისტორიამდელი ხანის) ეკონომიკის მნიშვნელობას.

თემაში დასმულია წინარეისტორიული ეკონომიკური სისტემების რეკონსტრუქციის (აღდგენის) პრობლემა. წინარეისტორიული ეკონომიკა მოიცავს ადამიანის წარმოშობის ისტორიიდან წერილობითი ძეგლებით დამოწმებულ ეპოქამდე.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკის კვლევა, ეკონომიკური სისტემა, სტატიკური და დინამიკური ეკონომიკა, შედარებითი ეკონომიკა, მათემატიკური ეკონომიკა, ისტორიული ეკონომიკა, ეკონომიკური პალეონტოლოგია და წინარეისტორიული ეკონომიკა.

შესავალი

მატერიალური ცხოვრების საერთო, კონკრეტულ-ისტორიული პირობების დროს გარკვეულ წარმოებით ურთიერთობაში მყოფი ადამიანთა ჯგუფის ანუ საზოგადოების ეკონომიკური განვითარება მუდმივად ცვალებადი პროცესია, რომელიც დღითი-დღე რთულდება და მოითხოვს მისი შესწავლისადმი მრავალმხრივ მიდგომას. ამიტომ, ამის შესაბამისად, ჩნდება ეკონომიკის კვლევის ახალი დარგები და მიმართულებები, რომლებიც აღწერენ მას სხვადასხვა კუთხით. ამ მხრივ ბოლო დროს განსაკუთრებით გამოიკვეთა ზუსტი და საბუნებისმეტყველო მეცნიერების დარგებში (მათემატიკა, ფიზიკა, ქიმია, ბიოლოგია, გეოლოგია და სხვა) შემუშავებული მეთოდების გამოყენება; მაგრამ მათი თავმოყრა და გამოყენება ეკონომიკის როგორც ობიექტური რეალობის კვლევისა და გააზრებისთვის მისი მთლიანობასა და ისტორიული განვითარების პროცესში ჯერ კიდევ არაა დასრულებული და ეკონომიკური მეცნიერების ერთ-ერთ აქტუალურ პრობლემად დღემდე რჩება. ეს შრომა აღნიშნულ საკითხს ეხება.

ძირითადი ტექსტი

„ეკონომიკა როგორც ობიექტური რეალობის, ანუ იგივე მატერიალური სინამდვილის სფერო, – ესაა სწორედ ადამიანთა მიერ ბუნების საგნების მოთვისება თავიანთ მოთხოვნილებათა შესაბამისად გარკვეულ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ფარგლებში და მათ მეშვეობით, ანუ ესაა ადამიანთა მიერ საარსებო საშუალებათა (იგივე მატერიალური დოვლათის) შექმნის (მოპოვების, დამზადების), ანუ საკუთრივ წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების ერთობლიობა“ (სიჭინავა 2011:35, 36).

ეკონომიკური სისტემა შესაძლებელია შესწავლილი იქნეს ანალიზისა და სინთეზის კვლევის მეთოდებით, სტატიკური და დინამიკური მდგომარეობებით (შდრ. სიჭინავა და სხვ. 2019:172, 248–256). მას ელემენტებად ვშლით და ვარკვევთ მათ შორის არსებულ მიმართებებს. ეს ანალიზის ანუ დანაწევრების მეთოდია. სინთეზის მეთოდის დროს ხდება მოცემულ ელემენტთა კომბინირება, რომელთა მიხედვით აიგება ახალი სისტემა (სიჭინავა და სხვ. 2019:255).

უაღრესად მნიშვნელოვანია ეკონომიკის შესწავლა აბსტრაქტული მოდელების აგების გზით, რომლის ინტერპრეტაციისას მივიღებთ განსახილველ ეკონომიკურ სისტემებს. ეკონომისტი აგებს თავის მოდელს პირობით სამყაროს მიმართ, რომელ-

ON SOME MODERN DIRECTIONS FOR THE ECONOMICS RESEARCH

Gia Kvashilava

PhD Student in Economics at GTU

ABSTRACT

The paper presents the various directions of the research of economics as the system to according special literature.

The author shall explain below the meaning of Static and Dynamic Economics, Comparative Economics, Mathematical Economics, Historical Economics, Economic Paleontology, and Prehistoric ('pre-literary history') Economics.

The topic involves the problem of the reconstruction of prehistoric economic systems. The prehistoric economics encompasses the period from the origins of human history to the advent of written records. Human prehistory is divided into three successive periods: the Stone Age, the Bronze Age, and the Iron Age.

Keywords: Research of Economics, Economic System, Static and Dynamic Economics, Comparative Economics, Mathematical Economics, Historical Economics, Economic Paleontology, Prehistoric Economics.

შიც რეალობა მეტ-ნაკლებად გამარტივებულია, და ახასიათებს რეალურ ეკონომიკურ სისტემას ამ მოდელთან შედარების გზით (სიჭინავა და სხვ. 2019:290–295).

ეკონომიკური სისტემების რალაც ელემენტთა გამოყოფა და მათი გარკვეული წესით კომბინაცია, მოდელირება იძლევა ეკონომიკური სისტემის სტატიკურ აღწერას, ანუ ეკონომიკურ სისტემის შესწავლას დროის ერთ გარკვეულ მცირე პერიოდში, რომლის განმავლობაში ეკონომიკა განიხილება როგორც უცვლელი მდგომარეობა.

სტატიკურ სისტემათა დინამიკა¹ დროსთან მიმართებით იძლევა ეკონომიკური სისტემის ისტორიული განვითარების თანამიმდევრობას. ეკონომიკურ სისტემათა სტატიკური საფეხურების დროის მიხედვით თანმიმდევრობითი აღწერა დინამიკური ეკონომიკის (Dynamic Economics) ამოცანაა (შდრ. სიჭინავა და სხვ. 2019:34, 144, 172, 294). ამდენად, ეკონომიკის დინამიკური ანალიზი გულისხმობს ეკონომიკის ცალკეულ სტატიკურ სისტემათა თანამიმდევრული ტრანსფორმაციის აღწერას. მაშასადამე, მეთოდოლოგიურად ეკონომიკის როგორც სისტემის სტატიკური აღწერა, რომელიც არის ეკონომიკურ სისტემაში შემავალი ელემენტებისა და მათი ურთიერთმიმართებებისა, წინ უსწრებს ეკონომიკის დინამიკურ შესწავლას.

ეკონომიკური სისტემების ელემენტთა კანონზომიერი მიმართებანი დინამიკურ უნივერსალიებს ეკუთვნიან და გადმოიცემა შემდეგი ფორმულის სახით: $\forall E, E \in U \Rightarrow \exists x \in E$, რაც აღნიშნავს იმას, რომ „ნებისმიერი E-სთვის, თუ E არის ეკონომიკა (ე.ი., ერთი სტატიკური მდგომარეობა), მაშინ არსებობს ერთი მაინც x ელემენტი E-ში“. უნივერსალიათა კატეგორიას ეკუთვნის შემდეგი დებულება: „ნებისმიერი ეკონომიკა იცვლება“, მაგრამ აუცილებელი არაა ეკონომიკაში ყველაფერი იცვლებოდეს. პირიქით, როგორც წესი, ეკონომიკური სისტემის რომელიმე ერთი ნაწილი დროთა ვითარებაში იცვლება ზოგჯერ ევოლუციურად, ანდა ზოგჯერ რევოლუციურად, მაშინ როდესაც მისი მეორე ნაწილი უცვლელი რჩება.

ეკონომიკის განვითარება ისტორიული თანამიმდევრობით უწყვეტად მიმდინარეობს, ანუ უწყვეტი ტრანსფორმაცია ხდება დროში გარკვეულ ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემისა, რომლის დანაწევრებას ეკონომისტი ახდენს და განიხილავს ეკონომიკის დისკრეტულ, ცალკეულ მდგომარეობებს საზოგადოებრივ, სახელმწიფოებრივ და პოლიტიკურ პროცესებთან მიმართებით. რაც უფრო მცირეა დროის ეს მონაკვეთი აღსაწერ მდგომარეობებს შორის, მით უფრო სრულია ეკონომიკური მოძღვრებების – ეკონომიკის ისტორიისა, ანდა ეკონომიკური აზრის ისტორიის გადმოცემა.

ამერიკელმა ეკონომისტმა, ჯონ კლარკმა (John Bates Clark, 1847–1938) პირველმა დაყო ეკონომიკა – როგორც სისტემა – „სტატიკურ“ და „დინამიკურ“

ანალიზებად (Clark 1908[1899]; Clark 1915[1907]). რუსი ეკონომისტის, ნიკოლაი კონდრატეივის (Николай Дмитриевич Кондратьев, 1892–1938), ინგლისელი ეკონომისტების, როი ჰაროდის (Henry Roy Forbes Harrod, 1900–1978) და ჯონ ჰიქსისა (John Richard Hicks, 1904–1989; ნობელის პრემიის ლაურეატი ეკონომიკაში, 1972) და სხვათა მიერ შემუშავებული იყო მეთოდები ეკონომიკის სტატიკური ანალიზისა, რომელიც გამოყენებულია ეკონომიკის დინამიკური შესწავლის დროს (Kondratieff 1925; Harrod 1939; Harrod 1948; Hicks 1946; Hicks 1965; Hicks 1985; შდრ. სიჭინავა და სხვ. 2019:137, 172–173). ეკონომიკის როგორც მეცნიერული დარგის ჩამოყალიბება გულისხმობს სტატიკასა და დინამიკას შორის არსებული ლოგიკური წინააღმდეგობების გადალახვასა და სტატიკური და დინამიკური ეკონომიკური თეორიების გამთლიანებას.

დინამიკური ეკონომიკის ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანაა ეკონომიკაში დროში მიმდინარე ცვლილებებისა და გარდაქმნების სისტემური აღწერა და შესწავლა მისი წინარეისტორიული განვითარების შესაბამისი მოდელის აღდგენის გზით.

მაგრამ ბუნებრივად ჩნდება კითხვა, თუ როგორ აღვადგინოთ ეკონომიკის წინარეისტორია, ანდა ეკონომიკური აზრის წინარეისტორია?

ამ კითხვაზე პასუხი გაცემა სწორედ დინამიკური ეკონომიკის ამოცანას შეადგენს. ეკონომიკის წინარეისტორიისა, ანდა ეკონომიკური აზრის წინარეისტორიის აღდგენა შესაძლებელია დინამიკური ეკონომიკის კვლევის იმ განსაკუთრებული ხერხით, რომელსაც ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი ეწოდება (შდრ. სიჭინავა და სხვ. 2019:142–145).

რა თქმა უნდა, დინამიკური ეკონომიკის შესწავლას სირთულეები თან ახლავს, რომელიც დაკავშირებულია დროის მიხედვით ისტორიული მოვლენების თანმიმდევრობის გარკვევასთან.

დინამიკური ეკონომიკის ერთ-ერთი ძირითადი მიზანია შედარებით-ისტორიული მეთოდისა და რეკონსტრუქციის (აღდგენის) საშუალებით დადგინდეს ეკონომიკურ ცვლილებათა შეფარდებითი ქრონოლოგია, რათა წარმოდგინდეს ეკონომიკის განვითარების საფეხურები წინარეისტორიული ხანიდან თანამედროვე ისტორიული (წერილობითი ძეგლებით დამოწმებული) ეპოქის ჩათვლით; მაგრამ ამ მიზნის განხორციელება და მიღწევა ძალიან რთული ამოცანა იქნება, თუ შედარებითი ანალიზის შედეგად ეკონომიკური განვითარების თითოეული საფეხურის აღწერისას გათვალისწინებული არ იქნება მასში არსებული ელემენტებს შორის არსებული კანონზომიერი მიმართებანი. ამდენად, ეკონომიკის სხვადასხვა საფეხურების ერთმანეთისგან გამიჯვნას დიდი მნიშვნელობა აქვს ეკონომიკური სისტემის დინამიკური ანალიზის დროს. დროის მიხედვით, ეკონომიკურ ტრანსფორმაციათა, ცვლილებათა თანმიმდევრობის შეფარდების დადგენა დინამიკური ანალიზის ძირითადი პრინციპია.

ეკონომიკური სისტემების ტრანსფორმაცია დროში ნათლად ჩანს კონკრეტული ეკონომიკის სხვადასხვა პერიოდის წერილობით ძეგლებში მოცემული ეკონომიკური მასალების შედარებისას.

ეკონომიკური სისტემა თანდათანობით იცვლება იმ კვალობაზე, როდესაც მასში – როგორც ელემენტთა არასრულ სისტემაში – მომხდარი ცვლილებები არ იწვევს ელემენტთა ურთიერთდამოკიდებულებას; მაგრამ ეს ცვლილებები ეკონომიკაში გარკვეულ ჩარჩოებშია მოქცეული, ისინი არ მიმდინარეობს სრულიად თავისუფლად და ყოველგვარი კანონზომიერების გარეშე.

არაადვილია იმის თქმაც, თუ რა იწვევს ეკონომიკური სისტემის დროში მიმდინარე ცვლილებებს. ამგვარ ცვლილებათა ერთ-ერთი დასაშვები ფაქტორი შეიძლება იყოს ადამიანთა წარმოებით ურთიერთობათა განსხვავებულობანი. აგრეთვე დასაშვებია სხვა ფაქტორებიც, მაგ., ადამიანთა მიგრაციები, რომლებიც ეკონომიკური სისტემის ცვალებადობას ახდენს.

ეკონომიკის დინამიკური თვალსაზრისით შესწავლის შემდეგ ჩნდება ახალი ამოცანა ამგვარად წარმოდგენილი ეკონომიკური სისტემების ურთიერთშედარებისა. ეკონომიკის დარგს, რომელიც სწავლობს ეკონომიკური სისტემების ურთიერთშედარებას, ეწოდება შედარებითი ეკონომიკა (Comparative Economics) (Cameron 1961:231–239; Angresano 1996; Djankov et al. 2003; Dallago 2004). შედარებითი ეკონომიკა შეიძლება დაიყოს ორ მიმართულებად. ერთი მიმართულებაა ისტორიულ-შედარებითი ეკონომიკა (Comparative Historical Economics), რომელიც სპეციალური მეთოდების გამოყენებით ახდენს ეკონომიკური სისტემების ურთიერთშედარებას დროსთან მიმართებით (შდრ. Kindleberger 1978:2). მეორე მიმართულებაა ტიპოლოგიური ეკონომიკა (Typological Economics), ანუ ეკონომიკური ტიპოლოგია (Economic Typology) (Grapendaal et al. 1995:123), რომელიც გარკვეული ნიშნების საფუძველზე ახდენს ეკონომიკური მოვლენებისა და ფაქტების სისტემატიზაციასა და კლასიფიკაციას. ეკონომიკური ტიპოლოგიის ძირითადი ამოცანაა ეკონომიკური სისტემებს შორის იზომორფიზმისა და ალომორფიზმის დადგენა და უნივერსალიზების გამოვლენა. ეკონომიკურ ტიპოლოგიას შეიძლება დაუკავშიროთ კონტრასტული ეკონომიკა (Contrasting Economics), ანუ შეპირისპირებითი ეკონომიკა, რომელიც შეისწავლის კონკრეტული ეკონომიკური სისტემას სხვა ეკონომიკურ სისტემასთან შეპირისპირებით და ამ გზით გამოაჩენს მათ შორის არსებულ განსხვავებებს (Turgeon 1963). უნივერსალიზა, რომელიც დამახასიათებელია ეკონომიკური სისტემებისთვის, შეიძლება იყოს აბსოლუტური ან სტატისტიკური, დედუქციური ან ინდუქციური (შდრ. სიჭინავა და სხვ. 2019:235–238, 260–270).

ეკონომიკურ სისტემათა ტიპოლოგიური აღწერა შეიძლება იყოს კვალიტატიური, ანუ თვისობრივი

და კვანტიტატიური, ანუ რაოდენობრივი, რომლებიც იცვლებიან სისტემების ტრანსფორმაციისას (შდრ. სიჭინავა და სხვ. 2019:32, 74, 77, 115–117, 124).

ტიპოლოგიური კვლევისას ირკვევა, რომ ეკონომიკური სისტემები რაღაცა ერთიანი, ზოგადი უნივერსალური ეკონომიკური მოდელების განსაზღვრულ შემთხვევებს წარმოადგენენ. აგრეთვე გარკვეულ მონაცემებზე დამყარებით დგინდება ტიპოლოგიური კანონები, უნივერსალური მახასიათებლები, უზოგადესი კანონზომიერებები და პრინციპები, რომელთა მიხედვით ერთ განსახილველ ეკონომიკურ სისტემაში შესაძლებელი ხდება რომელიმე ეკონომიკური მოვლენის არსებობის პროგნოზირება სხვა ეკონომიკური მოვლენის არსებობიდან გამომდინარე.

ამდენად, ყველა ეკონომიკურ სისტემას საფუძვლად უდევს გარკვეული უნივერსალური ზოგადი მოდელი, რომელიც სხვადასხვა სახით გამოჩნდება კონკრეტულ ეკონომიკურ სისტემაში.

ეკონომიკური განვითარების მოდელირება უკავშირდება მათემატიკური ეკონომიკის (Mathematical Economics) პრობლემატიკას (Takayama 1985; სიჭინავა და სხვ. 2019:228), რაც ეკონომიკური სისტემების კვლევის ორ მოსაზრებას აერთიანებს. ერთია სისტემის სტატისტიკური დამუშავება, რომელსაც ახდენს სტატისტიკური ეკონომიკა (Statistical Economics) (Mandelbrot 1963). მეორეა ეკონომიკური სისტემების შესაბამისი მათემატიკური მოდელების აგება, რომელსაც ახდენს ალგებრული ეკონომიკა (Algebraic Economics) (Schelling 1951). მათემატიკური ეკონომიკა ეკონომიკური ამოცანების ამოსახსნელად იყენებს მათემატიკურ მეთოდებს, ახდენს ეკონომიკური პროცესების ფორმალიზაციას და წარმოადგენს ეკონომიკურ სისტემებს მკაცრად ფორმალიზებული სისტემის სახით.

ეკონომიკის ადრინდელი საფეხურების აღდგენა, ეკონომიკური მოვლენების პროგნოზირება და ამნიარად ეკონომიკის ისტორიული განვითარების, ეკონომიკურ მოვლენათა და ურთიერთობათა რეკონსტრუქცია ხერხდება უძველესი არქეოლოგიური (წერილობითი და არაწერილობითი) ძეგლების შესწავლა-გაშიფრვით. ეკონომიკური სისტემის, როგორც სტატიკური და დინამიკური წყობისა, წინარეისტორიულ ხანაში გავლილი საფეხურების აღდგენა გვაძლევს გარკვეულ მოდელებს, რომლებიც ეკონომიკისა და მათემატიკის ჩასახვა-ჩამოყალიბებასა და განვითარებას უფრო ღრმად აღგვიწერს (კვაშილავა 2020). მხოლოდ ამგვარი კომპლექსური მიდგომა საშუალებას გვაძლევს რეკონსტრუქციული ეკონომიკიდან ისტორიულად დადასტურებული ეკონომიკის დედუქცირება ან, პირიქით, ინდუქცირება იძლევა იმ ფაქტობრივ მონაცემებს, რომელიც ეკონომიკამ და მათემატიკამ გაიარა თავიანთი ფორმირებისა და ისტორიული განვითარების პროცესში დანეჭებული წინარეისტორიული ხანიდან

თანამედროვე ისტორიული ეპოქის ჩათვლით (კვა-შილავა 2020).

კიდევ ეკონომიკური განვითარების ადრეული საფეხურების აღდგენის პრობლემა ჩნდება მაშინ, როდესაც ხდება რაიმე ნიშნით ახლო მყოფი ეკონომიკური სისტემების ერთმანეთთან შედარება და შეპირისპირება.

ეკონომიკური სისტემები ითვლება საერთო ეკონომიკური სისტემიდან ჩამოყალიბებულად, მხოლოდ და მხოლოდ მაშინ, როდესაც მათ შორის სისტემატური ერთგვარობა ხერხდება. ამ პრინციპმა ხელი შეუწყო ისტორიული ეკონომიკის (Historical Economics) სწრაფ განვითარებას (Bisin and Federico 2021; სიჭინავა და სხვ. 2019:137, 139, 160).

ეკონომიკურ სისტემათა საერთო ეკონომიკური სისტემიდან წარმომავლობა ლოგიკურად მიგვიყვანს წინარეისტორიული ეკონომიკური სისტემის რეკონსტრუქციამდე, რომელიც აღდგება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ განსაზღვრული ეკონომიკური მეთოდების გამოყენებით მოხერხდება მრავალი ეკონომიკური სისტემის დაყვანა ამოსავალი ეკონომიკური სისტემის თეორიულად შესაძლებელ სხვადასხვა მოდელზე, რომელიც მიახლოებული იქნება ოდესღაც არსებული ეკონომიკურ სისტემასთან. ასეთ დროს სწორედ ეკონომიკური უნივერსალიები უნდა იქნეს გამოყენებული როგორც აღდგენილი მოდელების რეალურობის დადასტურების მტკიცე კრიტერიუმი. ამ თვალსაზრისით ის მოდელია ნამდვილთან უფრო მიახლოებული, რომელიც მეტად შეესაბამება სტატიკურ ტიპოლოგიურ მონაცემებს; მაგრამ აღდგენილი ეკონომიკური მოდელების მხოლოდ სტატიკურ ეკონომიკურ უნივერსალიებთან შესაბამისობა არ არის საკმარისი პირობა იმისთვის, რომ ვთქვათ, ეს რეკონსტრუქციები რეალობასთან მიახლოებულია. ასევე აუცილებელი პირობაა აღდგენილი ეკონომიკური მოდელების შესაბამისობა დინამიკურ ტიპოლოგიურ მონაცემებთან. ამდენად, აღდგენილი ეკონომიკური მოდელები მხოლოდ და მხოლოდ მაშინ იქნება რეალობასთან მიახლოებული, თუ ის დასტურდება სტატიკური და დინამიკური მონაცემების მიხედვით. სატიტიკური და დინამიკური ტიპოლოგიის გათვალისწინება ეკონომიკური მოდელების აღდგენის დროს აუცილებლად იწვევს კლასიკური ეკონომიკური სისტემის გადასინჯვას და ახლებურად გააზრებას.

თუკი ამოსავალი ეკონომიკური სისტემის აღდგენილი მოდელები იმდროინდელი რეალობას ასახავენ, მაშინ ისინი უნდა შეესაბამებოდნენ ტიპოლოგიურად მიღებად უნივერსალურ ეკონომიკურ კანონზომიერებს, რომლებიც დგინდება სხვადასხვა ეკონომიკური სისტემების ურთიერთშედარებისა და ურთიერთშეპირისპირების საფუძველზე.

მოკლედ გავიმეოროთ ზემოთქმული. წინარეისტორიული ეკონომიკური სისტემების აღდგენა ხდება წერილობით და არაწერილობითი ძეგლებში დადასტურებული ეკონომიკური მოდელების

ურთიერთშედარებისა და ურთიერთშეპირისპირების საფუძველზე და ერთი ეკონომიკური მოდელიდან უწყვეტი ცვლა მეორე, უწინდელი ეკონომიკური მოდელისკენ, მესამე, უფრო ადრეული ეკონომიკური მოდელისკენ და ა.შ. თითოეული მოდელის ტიპოლოგიური დადასტურების შედეგად. ეს ცვლა გრძელდება მანამ, სანამ მიღწეული არ იქნება ის ეკონომიკური მოდელი, რომლის მიხედვით შეიძლება დახასიათდეს წინარეისტორიული ეკონომიკა (Prehistoric Economics) (შდრ. Earle 1982).

აღდგენილი ეკონომიკური მოდელები, რომლებიც ასახავენ ოდესღაც არსებული წინარეისტორიულ ეკონომიკას, იძლევა მისი გავრცელების ისტორიულ-გეოგრაფიული არეალის დადგენასაც.

ეკონომიკის როგორც სისტემის ამგვარი ანალიზით ვლინდება, რომ ეკონომიკური ურთიერთობების კვლევა აუცილებელია მის დამყარებელ ხალხთა კულტურასთან განუყოფლად, რომელიც მოიცავს საზოგადოების ქცევებს, კანონებს, ენებს, რელიგიებს, ინსტიტუტებსა და ღირებულებებს. ამ მიმართულებას ეკონომიკურ პალეონტოლოგიას (Economic Paleontology) უწოდებენ (Driver 1943).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, წინარეისტორიული ეკონომიკური სისტემების აღდგენა გარკვეული მიახლოებით აღწერს შესაბამისი ეკონომიკური ურთიერთობების დამყარებელ ხალხთა სოციალურ ჯგუფებს, მეურნეობებს, მატერიალურ ყოფასა და კულტურას (შდრ. სიჭინავა 2014:48). ამგვარი აღდგენა, რომელიც ისტორიულ რეალობასთან მიახლოებულია, საშუალებას იძლევა, რომ წარსულისა და აწმყოს ეკონომიკური ურთიერთობები და კულტურები ტიპოლოგიურად ერთმანეთს შედარდეს. ამ აღდგენის დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მითოსურ გადმოცემებსა და მითოლოგიურ გააზრებებს (სიჭინავა 1999; სიჭინავა 2011:37), რიტუალურ მოტივებსა და არქეოლოგიურ მასალებს, რომელთა მიხედვით ირკვევა სავარაუდო ეკონომიკის ტიპოლოგიური შესაძლებლობანი.

დასკვნა

ამრიგად, ეკონომიკა როგორც სისტემა მოიცავს განსხვავებულ მიმართულებებს და მოითხოვს მის დახასიათებას სხვადასხვა ასპექტით. თანამედროვე ეკონომიკურ ლიტერატურაში შესაბამისად გამოკვეთილია სათანადო მიმართულებები, რომლებიც ახდენენ ამ ასპექტების უფრო საფუძვლიანად დამუშავებას და ამით ხელს უწყობენ ეკონომიკის გააზრებასაც მის მთლიანობასა და განვითარების პროცესში. ამ მიმართულებების განმტკიცებამ ეკონომიკურ მეცნიერებაში კვლევათა სფერო მნიშვნელოვნად გააფართოვა და მოიცავს საზოგადოებრივი, ჰუმანიტარული, ზუსტი და საბუნებისმეტყველო დისციპლინების უახლოესი დარგები. ამიტომ ამ

დარგებში შემუშავებული მეცნიერული მეთოდების სისტემების აღდგენისთვის.
თავმოყრა, შესწავლა და სათანადოდ გამოყენება
აუცილებელია წინარეისტორიული ეკონომიკური

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. **კვაშილავა 2020:** კვაშილავა გ., ეკონომიკური საქმიანობის ამსახველი ზოგიერთი მასალა ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნების მიხედვით, სამეცნიერო ჟურნალი *ბიზნეს-ინჟინერინგი*, №3, გვ. 214-218.
2. **სიჭინავა 1999:** სიჭინავა მ., საქართველო და ანტიკური მითოსი: სასაქონლო-ფულად ურთიერთობათა განვითარების საფეხურები, დის. ეკონ. მეცნ. დოქტ., თბილისი.
3. **სიჭინავა 2011:** სიჭინავა, მ., ეკონომიკის პროპედევტიკა, სამეცნიერო ჟურნალი *ეკონომიკა და ბიზნესი*, გვ. 35-40.
4. **სიჭინავა 2014:** სიჭინავა, მ., ეკონომიკის პროპედევტიკა: კურსის აგების სიძნელეები და პრინციპები, სამეცნიერო ჟურნალი *ეკონომიკა და ბიზნესი*, გვ. 45-52.
5. **სიჭინავა და სხვ. 2019:** სიჭინავა ა., ვეშაპიძე შ., ჯოლია გ., სეხნიაშვილი დ., ჩიკვაძე ნ., კვარაცხელია ლ., ქირია ვ., ჭიკაიძე ნ., მენაბდე-ჯობაძე ე., ყურაშვილი გ., კიკვაძე ტ., შენგელია რ., კაიშაური თ., აბუაშვილი თ., როსტიაშვილი თ., *ეკონიკური კვლევის მეთოდები*, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის საინჟინრო ეკონომიკის დეპარტამენტი, თბილისი.
6. **Angresano 1996:** Angresano, J., *Comparative Economics*, Prentice Hall.
7. **Bisin and Federico 2021:** Bisin, A., Federico G. (Ed.), *The Handbook of Historical Economics*, Academic Press.
8. **Cameron 1961:** Cameron, R. E., Comparative Economic Progress: A Review Article, *Comparative Studies in Society and History*, Journal, Cambridge University Press, Vol. 3, Issue 2, pp. 231-239.
9. **Clark 1908[1899]:** Clark, J. B., *The Distribution of Wealth: A Theory of Wages, Interest and Profits*, London: Macmillan & Co.
10. **Clark 1915[1907]:** Clark, J. B., *Essentials of Economic Theory: As Applied to Modern Problems of Industry and Public Policy*, New York: the Macmillan Company.
11. **Dallago 2004:** Dallago, B., Comparative Economic Systems and the New Comparative Economics, *European Journal of Comparative Economics*, Vol. 1, №1, pp. 59-86.
12. **Djankov et al. 2003:** Djankov, S., Glaeser, E., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., and Shleifer, A., The New Comparative Economics, *Journal of Comparative Economics*, Vol. 31, №4, pp. 595-619.
13. **Driver 1943:** Driver, H. L., Economic Paleontology and Mineralogy – An Appraisal, *AAPG Bulletin*, Vol. 27, №7, pp. 938-947.
14. **Earle 1982:** Earle, K. T., Prehistoric Economics and the Archaeology of Exchange, *Contexts for Prehistoric Exchange*, pp. 1-12.
15. **Grapendaal et al. 1995:** Grapendaal, M., Leuw, Ed., Nelen, H., *A World of Opportunities: Lifestyle and Economic Behavior of Heroin Addicts in Amsterdam*, SUNY Press.
16. **Harrod 1939:** Harrod, R. F., An Essay in Dynamic Theory, *The Economic Journal*, Vol. 49, №193, pp. 14-33.
17. **Harrod 1948:** Harrod, R. F., *Towards a Dynamic Economics: Some Recent Developments of Economic Theory and Their Application to Policy*, London: Macmillan & Co.
18. **Hicks 1946:** Hicks, J. R., *Value and Capital*, 2nd. Edition, Oxford: Clarendon Press.
19. **Hicks 1965:** Hicks, J., *Capital and Growth*, New York, Oxford: Oxford University Press.
20. **Hicks 1985:** Hicks, J. R., *Methods of Dynamic Economics*, Oxford: Clarendon Press.
21. **Kindleberger 1978:** Kindleberger, C. P., *Economic Response: Comparative Studies in Trade, Finance, and Growth*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
22. **Kondratieff 1925:** Kondratieff, N. D., The Static and the Dynamic View of Economics, *the Quarterly Journal of Economics*, Vol. 39, Issue 4, Oxford University Press, pp. 575-583.
23. **Mandelbrot 1963:** Mandelbrot, B., New Methods in Statistical Economics, *Journal of Political Economy*, The University of Chicago Press Vol. 71, №5, pp. 421-440.
24. **Schelling 1951:** Schelling, T. C., *National Income Behavior: An Introduction to Algebraic Analysis*, New York, Toronto, London: McGraw-Hill Book Co.
25. **Takayama 1985:** Takayama, A., *Mathematical Economics*, Cambridge University Press.
26. **Turgeon 1963:** Turgeon, L., *The Contrasting Economies: A Study of Modern Economic Systems*, Boston: Allyn & Bacon.